

АНДРИЈА Б. К. СТОЈКОВИЋ

**ПЕТОГОДИШЊЕ ДЕЛОВАЊЕ НИЖЕ „ПРИВАТНЕ ЖЕНСКЕ
ГИМНАЗИЈЕ У ЧАЧКУ“ (1907—1912)**

Радећи с прекидима од 1837/38. школске године Чачанска гимназија се од краја XIX века умногоме стабилизовала, али су њено успешно деловање отежавали недостатак финансијских средстава, стручних наставника и друге непогодности. Међу њима — и још непревладане патријархалне предрасуде према жени, које су се одражавале у несигурном положају женске деце у средњим школама. Иако је и у Чачку — после параћинске (1845/46), београдске и доњомилановачке (1846/47) — почев од 1852/53. школске године радила женска основна школа, коју је издржавала општина,¹ па је било све више женске деце која је желела да настави школовање, у србијанским гимназијама питање коедукације није било коначно решено. У државној Чачанској гимназији на почетку XX века ученице су могле опстати ако се обезбеди плаћање учитељице женског ручног рада.² Иако их је било релативно мало, ученице су својим присуством просто боље очи мањини конзервативних наставника и ђачких родитеља, али су далековидији родитељи упорно настојали да школују своју женску децу. Законодавци су трпели притисак

и од једних и од других, па су статус ученица у средњим школама често решавали половично, по правилу на штету школовања женске омладине.

1. ОСНИВАЊЕ ПРИВАТНЕ ЖЕНСКЕ ГИМНАЗИЈЕ У ЧАЧКУ

Када је Законом о средњим школама из 1898. године укину-та коедукација, многе вароши у Србији одмах су основале „приватне“ женске гимназије, које су самодоприносом издржавали ђачки родитељи уз помоћ општина. Неколико година касније тим су путем пошли и Чачани након скупа одржаног 15. јула 1907. Заједничком акцијом председника Чачанске општине, радикаског првака овога краја Веселина Миликића, директора Чачанске гимназије Светозара Мојковића и наставника те школе, уз знатну подршку родитеља будућих ученица, остварена је доста лако жеља Чачана и краљевским декретом у Чачку је основана „Приватна непотпуна средња школа за женску децу“. Назив школе је мењан (у једном акту је називају „Чачанска приватна виша женска школа“ — ваљда за разлику од основне женске школе), а од 1908. године усталио се назив „Приватна женска гимназија у Чачку“. Неке приватне женске гимназије у Србији нису могле да одрже неопходан ниво наставе, па свршене ученице таквих школа нису примане у школе вишег ранга. Да би обезбедио ову чачанску школу од могућих изненађења у том погледу, њен хонорарни директор Светозар Мојковић уложио је молбу и министар просвете академик Јован Жујовић посебним расписом потврдио је ранг Приватне женске гимназије у Чачку са свим правима државне средње школе.⁴

Оснивање ове школе извршено је на следећи начин.⁵ Аргументовано срочену молбу поднео је Министарству просвете Веселин Миликић 16. јула 1907, а Министарство је 18. августа спровело молбу начелнику округа чачанског на извештај и мишљење,⁶ које је, разуме се, било повољно. Некадашњи професор Чачанске гимназије Андра Николић, иначе радикал као и предлагач Миликић, у својству министра просвете, изнео је предлог на седницу Министарског савета који је (с потписима свих министара и краља Петра I) донео указ 5. августа 1907. године који гласи: „Одобрава се г. Веселину Миликићу, да на основу чл. 7. Закона о средњим школама може у Чачку отворити и о своме трошку издржавати приватну непотпуну средњу школу за женску децу“.⁷

О материјално-финансијским потребама школе старао се Школски одбор од седам чланова с Миликићем на челу, изабран 16. августа 1907. Стручно руковођење школом и извођење наставе Одбор је препустио колегијуму државне Чачанске гимназије, из чијих су редова бирани хонорарни наставници Приватне женске гимназије, у којој је постављан само по неки стални наставник.

Ђачки родитељи били су задовољни оснивањем ове приватне средње школе. Потпуно задовољни нису могли да буду, пошто су плаћали самодопринос за школовање своје деце и што им је статус државне школе изгледао сигурнији и целисходнији. То незадовољство је исказао хонорарни директор Приватне женске гимназије Мојковић у годишњем извештају за прву, 1907/08. школску годину благо критикујући Закон о средњим школама, који је онемогућио редовно школовање женске омладине упућујући родитеље на оснивање приватних гимназија; „а да ли је овакав начин школовања и васпитања српске омладине оправдан и умесан, остављамо да цене они, којима је позив и дужност, да о томе воде бригу“, поготову што домаће васпитање игра у друштвеном животу пресудну улогу, а оно „искључиво зависи од материнске спреме и васпитања“.⁸

Добростојећи трговац Миликић, који је на себе прихватио издржавање женске гимназије, узео је, разуме се, ту обавезу формално: основни приход школе била је школарина, која је месечно износила од 4—12, а затим од 8—15 динара (родитељи сиромашних ученица нису је плаћали), али ни она није уплаћивана уредно. Пошто других прихода школа није имала, осим повремених поклона и помоћи, несигурне финансије отежавале су рад. Општина, на коју се много рачунало због Миликићевог утицаја, само је школске 1908/09. године дала улог од 300 динара, а Окружни одбор давао је 200 динара годишње за школовање двају ученица и-то је било готово све што је стигло са стране. Почетком последње школске године рада ове гимназије, председник Школског одбора, Веселин Миликић, јавља Министарству просвете да су месечни издаци за школу преко 1.000 динара и да ђачки родитељи нису у стању да плаћају тај износ; стога се умољава Министарство да у ову гимназију упути на рад „једну наставницу из ма које државне школе“ да би се тиме смањили издаци родитеља и осигурао опстанак установе. Министар је решио: „Ако не може нова, да се прими на наш [Министарства просвете] буџет тамошња Милева Лазовић-Петковићка“.⁹

2. НАСТАВНИЦИ И НАСТАВА

Приватна женска гимназија у Чачку била је мала школа: број наставника — већином хонорараца из редова колегијума државне Чачанске гимназије, укључујући и директора који је држао и наставу, износио је по школским годинама: 1907/08 — 6, 1908/09 — 11 (један је био на одсуству), 1909/10 — 11, 1911/12 — 13 и 1911/12 — 14.¹⁰ У току ових пет школских година предавало је укупно 26 наставника; шест професора, осам суплената, осам наставника и учитеља језика и вештина и четири вероучитеља.

Директор је непрекидно био Светозар Мојковић.

Предавали су професори: Аћим Анђелковић (1907/08), Коста Јовановић (1907/08. и 1908/09), Јован Јаворац (1908/09—1911/12), Јеротије Новитовић (1908/09—1911/12), Владимир Војиновић (1908/09—1910/11) и Недељко Гиздавић (1911/12); супленти: Душан Марјановић (1910/11; 1908/09. био је на одсуству), Анта Петровић (1909/10. и 1911/12), Боривоје Милојевић (1909/10. и 1910/11), Витор Јелисијевић (1910/11. и 1911/12), у току 1911/12, Ратко Пенезић, Миодраг Лазаревић, др Павле Чубровић и Драгољуб Милојевић. Професори и супленти чинили су већину (53,85%) наставника, а остали су (46,15%) им помагали. То су: наставнице Зорка Недић (1907/08) и Милева Лазовић-Петковић (1907/08—1911/12); учитељи језика и вештина Милан Јевремовић (1910/11. и 1911/12), Јеремија Мандић (1911/12), Ленка Гавровић (1907/08—1911/12), Јован Коњарек (1908/09), Драгутин Јелачић (1908/09) и Карло Мађејка (1909/10—1911/12); вероучитељи, свештеници Михаило Радовић (1907/08. и 1908/09), Милан Гавриловић (1909/10. и 1910/11), Љубомир Ђурић (1910/11) и Велимир Белопавлић (1911/12).

Настава је била предметна, али су наставници морали прихватити и друге предмете, за које нису стручни, да би имали пун број часова. Веронауку су предавала поменута четири пароха. Српски језик — Зорка Недић, Јован Јаворац, Милева Петковић-Лазовић и Милан Јевремовић; немачки језик — Јеротије Новитовић, Милева Петковић-Лазовић, Недељко Гиздавић, Витор Јелисијевић и Милан Јевремовић; француски језик — др Павле Чубровић, Јеремија Мандић, Владимир Војиновић и Драгољуб Милојевић. Историју су предавали: Зорка Недић, Милева Петковић-Лазовић и Милан Јевремовић, земљопис — Коста Јовановић, Анта Петровић, Боривоје Милојевић, Светозар Мојковић и Јован Јаворац. Јестаственицу — Аћим Анђелковић, Владимир Војиновић и Миодраг Ла-

заревих; физику — Јеротије Новитовић; хемију — Ратко Пенезић и Владимир Војиновић. Математику: Зорка Недић, Светозар Мојковић, Јеротије Новитовић, Душан Марјановић, Јован Јаворац, Витор Јелисијевић и Ратко Пенезић. Групу „вештина“ водили су: цртање и краснопис — Коста Јовановић, Јован Коњарек и Карло Мађејка; певање — Драгутин Јелачић и Карло Мађејка и женски ручни рад — Ленка Гавровић.

Мада је школи стајао на располагању наставнички кадар Чачанске гимназије, директор није увек имао лак задатак да обезбеди редован ток наставе иако су му на руку морали ићи Школски одбор и колегијум државне гимназије. Ово се, донекле, може видети и из следеће слике тока рада женске гимназије.

3. ШКОЛСКИ ЛЕТОПИС

Наставни план ове „Приватне средње школе за женску децу“, како се у почетку називала, био је исти као и у Чачанској гимназији, али је у њој предаван и женски ручни рад. Пошто није имала сопствених наставних средстава, школа се служила књижном и збиркама Мушке гимназије.

Женска гимназија радила је пет школских година и извела две генерације на нижи течајни испит, а затим је, поновним увођењем коедукације, престала да ради.

Пошто је Одбор Приватне женске гимназије у Чачку изабрао, наставнике, затим наставници извршили распоред предмета међу собом и цео поступак био одобрен од стране Министарства просвете,¹¹ обављен је пријемни испит и школа је започела да ради 15. октобра 1907. са првим разредом; други разред отворен је школске 1908/09, трећи школске 1909/10, а четврти разред школске 1910/11. године.

У другој (1908/09) школској години упис је извршен на основу пријемног испита пред комисијом државне Чачанске гимназије, а редовна предавања почела су 4. септембра 1908. На седници Управног одбора од 8. септембра 1908. изабрани су стални и хонорарни наставници, а коначни избор, који је одобрило Министарство просвете, одредио је за хонорарног директора Женске гимназије директора Чачанске гимназије Светозара Мојковића и колегијум сталних наставника, који су сачињавали: Јован Јаворац, Јеротије Новитовић, Коста Јовановић, Владимир Војиновић, Душан

Марјановић, Јован Коњарек, Драгутин Јелачић, Михаило Радовић, Милева Лазовић и Ленка Гавровић.¹²

У трећој школској години (1909/10) директор Мојковић известио је Министарство просвете да је настава закаснила (почела је тек 4. октобра) „због преправке школске зграде“ и због неблаговременог избора наставника услед њиховог касног размештаја у Чачанској гимназији.¹³

У четвртој школској години (1910/11) настава је текла уредно, осим из математике (наставник Душан Марјановић је премештен), немачког језика и историје (наставници су били на одсуству) и веронауке (вероучитељ Михаило Радовић налазио се на боловању, па га је замењивао Љубомир Ђурић, секретар Духовног суда).¹⁴

Последње, пете школске године (1911/12) у првом тромесечју настава је почела 1. септембра 1911. и била је редовна, осим из француског језика, јестаственице и веронауке — услед закашњења у постављању или услед премештаја предметних наставника.¹⁵ Одобравајући распоред предмета на наставнике, послат 15. октобра 1911. године, Министарство просвете наложило је да школа што пре обезбеди наставника гимнастике.

Уџбеника је већ било прилично и у току прве школске године по прописаним уџбеницима предавани су: наука хришћанска, српски језик, немачки језик, географија, историја, јестаственица и математика, а слично је било и остале четири школске године.

Директор Мојковић је у току свих пет школских година извештавао да је (осим када наставници нису на време постављени или су на одсуству) пређен одговарајући део градива у сваком тромесечју и да су резултати задовољавајући. Тако, на пример, у другом тромесечју школске 1909/10. године успех је био добар, владање скроз одлично — ниједна ученица није кажњена, а вредноћа је опадала од првог (просечна оцена 4,27) преко другог (3,90) до трећег разреда (3,69).

За нас је, међутим, од посебног значаја оцена рада ове школе за 1909/10. школску годину, коју је дао један тако еминентни интелектуалац европске репутације као што је био професор Београдског универзитета и академик Бранислав Петронијевић.¹⁶ Његова општа оцена гласила је: „Дисциплина и ред у овој школи су добри. Општи утисак рада је повољан“. Поједини наставници добили су претежно добре оцене. Јован Јаворац: „Успех повољан, спрема наставника солидна“. Јеротије Новитовић, иначе познат стру-

чни писац, добио је осредњу оцену: „Успех у главном повољан, спрема наставника солидна, предавање јасно и логично“. Суплент за математику Душан Марјановић добио је неповољну оцену: „Успех је недовољан, што је, изгледа, кривица до наставника, који је или недовољно спреман или не предаје са довољно пажње“ (уствари, овај наставник био је претходне школске године на одсуству, па су ђаци заостали у прелажењу градива). Учитељица језика Милева Лазовић добила је лепу оцену: успех из српског језика „је повољан, спрема наставника солидна, начин предавања добар“, а из немачког језика успех „је врло добар иако је спрема наставника само прилична: успех се има приписати начину предавања и великом труду учињеном од стране наставника“. Код Ленке Гавровић, из ручног рада, „успех је повољан, спрема и рад наставника добри“. Наставник цртања, певања и краснописа Мађејка постигао је „успех свуда повољан“, а „наставник је солидне спреме и врло вредан и заузимљив“.

Штета је што Петронијевић није стигао да посети часове и оцени способности и резултате и осталих наставника Женске гимназије, а било их је укупно 11. Као изасланик министра просвете за 1910/11. школску годину школу је 28. и 29. маја 1911. посетио и истакнути математичар, професор Београдског универзитета и академик Михаило Петровић Алас.

4. УЧЕНИЦЕ

Сачувани подаци омогућавају следећу реконструкцију статистике ученица Приватне женске гимназије.¹⁷

Школска година	Б Р О Ј У Ч Е Н И Ц А														
	I		II		III		IV		У СВИМ РАЗРЕДИМА						
	На почетку шк. г.	На крају шк. г.	На почетку шк. г.	На крају шк. г.	На почетку шк. г.	На крају шк. г.	На почетку шк. г.	На крају шк. г.	Уписано		Остало				
								На почетку шк. г.	Примљено током шк. г.	Свега	бр.	%	бр.	%	
1907/08.	24	22	—	—	—	—	—	24	—	24	2	8,33	22	91,67	
1908/09.	22	22	16	15	—	—	—	38	—	38	1	2,63	37	97,37	
1909/10.	14	15	20	20	14	14	—	48	1	49	5	10,20	44	89,80	
1910/11.	19	18	13	11	18	15	13	13	63	1	64	6	9,37	58	90,63
1911/12.	23	23	19	21	12	11	13	13	67	5	72	4	5,55	68	94,45
Свега	102	100	68	67	44	40	26	26	240	7	247	18	7,22	229	92,78

Пада у очи да је број ученица био заиста мали: за пет школских година број уписаних повећао се три пута (од 24 на 72), а укупно уписаних било је 247; број ученица на крају школске године повећао се 3,09 пута (од 22 на 68), а укупан број ученица на крају школске године у току целог постојања школе износио је 229, што значи да је од укупног броја уписаних (247) отпало само 18 (7,22%) од ког броја је њих пет умрло док је на крају школске године остало 92,78 одсто. Директор је, значи, с разлогом у својим извештајима Министарству просвете тврдио да није тешко одржавати дисциплину у тако малољудној школи и да је у њој и учење морало бити успешније него у често ђацима претрпаној државној Чачанској гимназији.

По народности и вероисповести све ученице прве три генерације биле су Српкиње православне вере, а у четвртој и петој налазила се једна католикиња.

По узрасту ученица разлике су биле мање него у Чачанској гимназији, јер су и мерила пријема била строжија. Налазимо само понеку ученицу са 15 и 16 година, а оне својим понашањем нису реметиле укупну дисциплину и понашање васпитаница ове доста узорне школе.

По месту рођења, према приближно тачној статистици, скоро половина ученица биле су Чачанке док проценат оних из околине (округ чачански) није прелазео 15 одсто. Из „остале Србије“ долазило је ученица скоро колико и из Чачка, а из места ван Србије само по која.

Године старости ученица	школска година				
	1907/08. ‰	1908/09. ‰	1909/10. ‰	1910/11. ‰	1911/12. ‰
10	—	—	—	3,46	6,00
11	8,68	13,15	—	19,03	21,00
12	52,18	34,19	27,22	23,65	28,50
13	34,75	36,88	34,50	24,22	19,50
14	4,39	13,15	36,01	22,49	19,50
15	—	2,63	—	6,02	5,50
16	—	—	2,27	1,73	—
Сума	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

ПЕТОГОДИШЊЕ ДЕЛОВАЊЕ НИЖЕ „ПРИВАТНЕ ЖЕНСКЕ ГИМНАЗИЈЕ У ЧАЧКУ“
(1907—1912)

Место рођења ученица	ШКОЛСКА ГОДИНА										
	1907/08.		1908/09.		1909/10.		1910/11.		1911/12.		просечно
	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%	%
Чачак	10	43,48	19	50,00	18	42,86	49,44	47,00	46,06		
Округ чачански	3	13,04	4	10,53	6	13,62	14,84	13,50	13,01		
остала Србија	10	43,48	15	39,47	20	45,50	35,72	38,00	39,43		
ван Србије	—	—	—	—	—	—	—	1,50	1,50		
свега	23	100,00	38	100,00	44	100,00	58	100,00	68	100,00	100,00

Класна структура родитеља ученица не може се утврдити из података тадашње статистике који уз то ни цифарски нису сигурни. По проценту ученица које су дали овој школи занимања су поређана овим редом.

Редни број	Занимања родитеља	ШКОЛСКА ГОДИНА					Средња вредност
		1907/08. %	1908/09. %	1909/10. %	1910/11. %	1911/12. %	
1	држ. чиновници	21,74	18,43	29,54	20,71	23,20	22,72
2	трговци	13,05	26,32	22,73	15,50	18,73	19,27
3	занатлије	17,40	15,80	11,36	17,23	19,13	16,18
4	радници	—	—	—	—	10,74	10,74
5	остала занимања	8,69	7,89	4,55	8,63	—	7,44
6	наставници	8,69	2,63	4,55	10,33	4,52	6,14
7	гостионичари и кафеџије	4,35	7,89	6,81	5,17	2,86	5,42
8	општ. чиновници	8,69	5,26	2,27	—	—	5,41
9	свештеници	8,69	5,26	4,55	5,17	1,50	5,03
10	служитељи	—	—	2,27	6,90	5,93	5,03
11	адвокати	4,35	5,26	4,55	5,17	4,52	4,77
12	земљорадници	4,35	2,63	4,55	3,45	5,92	4,18
13	лекари	—	2,63	2,27	1,74	2,95	2,40
	сума %	100	100	100	100	100	

Очигледно је да државни чиновници, трговци и занатлије нису желели да им кћери остану домаћице, а имали су и средства да их школују. Што су радници дошли на четврто место, не може се узети као веродостојно, јер радничку децу налазимо само пете године рада ове школе; када се узму у обзир служитељи, чија деца се бележе у три школске године, учешће слоја који се означава као пролетерски постаје знатније. Не изненађује што су земљорадничка деца на претпоследњем месту: овај далеко најмногобројнији друштвени слој још увек је своју женску децу остављао за домаћу радну снагу и материнство. Интелектуалних занимања процентуално је било релативно мало и њихов редослед (наставници, општински чиновници, свештеници, адвокати, лекари) није од већег значаја.

Здравље ученица није у подацима посебно исказивано. Знамо да је у другом тромесечју 1909/10. школске године боловало 15 до 44 ученице и да је у току прве три школске године умрло пет ученица.

5. УЧЕЊЕ И ВЛАДАЊЕ

Приватна женска гимназија сасвим је оправдано третирана као привремена установа, која ће трајати док држава поново не уведе коедукацију. Због тога се у њу није много ни улагало. Школа није имала својих наставних средстава, већ је користила кабинете и књижнице државне Чачанске гимназије. Излети и ескурзије доста су коришћени у рекреационе и наставне сврхе. На почетку школске 1907/08. године изведена је ескурзија до Атеничког врела и том су приликом ученицима приказивани орографски и хидрографски објекти; школске 1908/09. изведено је десет ескурзија по околини Чачка, а по намени су биле „хигијенско-забавне“, јестаственичке, географске; школске 1909/10. изведено је осам ескурзија: три су биле „хигијенско-забавне“, а пет јестаственичке и уопште стручне. Школске 1910/11. изведене су четири јестаственичке, минералопшке и „хигијенско-забавне“ ескурзије, а 1911/12. школске године: две јестаственичке и две „хигијенско-забавне“ (једна дужа, до Крушевца и Ниша).

Успех у учењу био је задовољавајући. Као што се види из табеле, скоро 80 одсто ученица завршило је разред (преко 14 одсто са одличним успехом), свега шест (2,62 одсто) понављало је разред, а ниједна није отпуштена из школе због потпуног неуспеха, нити

УСПЕХ У СВИМ РАЗРЕДИМА

Број ученица на крају шк. год.	Завршиле разред бр. %	Са успехом			Понавља разред бр. %		Губе право на даље ред. школовање	Отпуштене због неусп.	Упућене на поправни испит
		одличан бр. %	врло добар бр. %	добар бр. %	бр. %	бр. %			
22 1907/08.	17 77,27	3 13,64	4 18,18	10 45,45	—	—	—	5	22,73
37 1908/09.	32 86,48	6 16,22	13 35,14	13 35,14	—	—	—	5	13,51
44 1909/10.	35 79,55	7 15,90	18 40,91	10 22,73	—	—	—	19	18,97
58 1910/11.	48 82,76	10 17,24	11 18,97	27 46,55	4 6,90	—	—	11	18,97
68 1911/12.	50 73,53	7 10,29	18 26,47	25 36,76	2 2,94	—	—	16	24,34
229	182 79,48	33 14,41	64 27,95	85 37,12	6 2,62	—	—	46	20,09

је изгубила право на даље редовно школовање; од 20 одсто упућених на поправни испит већина је завршиле разред.

Нижи течајни испит полагале су две генерације — 1910/11. и 1911/12. школске године. На првом је тема за писмени испит из српског језика била „Опис Косовског боја и његове последице по судбину српског народа“. Од 13 пријављених ученица, њих 12 је положило: Маргита М. Радовић, касније угледни професор Чачанске гимназије, с одличним успехом, а остале с добрим успехом. Цела следећа генерација (13 ученица) положила је „малу матуру“ (четири с одличним, три с врло добрим и шест с добрим успехом). Обе генерације имале су, дакле, 26 матураната, од којих је положило 25 (96,15 одсто): пет с одличним (20 одсто), три (12 одсто) с врло добрим и 17 (68 одсто) с добрим успехом.

Васпитање, као што смо указали, није представљало посебан проблем ове школе, што се — како је директор Мојковић у својим извештајима указивао — видело и из оцена и врло малог броја (и то лакших) казни.

У васпитна средства убрајане су и школске свечаности, пре свега школски патрон Св. Сава, чији је дан 14/27. јануара сваке године прослављен у заједници с државном Чачанском гимназијом. Тако је забележено да је 1908. године, у оквиру устаљеног церемонијала, предавање о заслугама Св. Саве за српске школе и просвету одржала наставница Милева Лазовић, а на заједничком делу прославе с државном гимназијом ученице су саслушале и предава-

ње проф. Косте Јовановића о тада актуелној теми — Босни и Херцеговини. Ученице су учествовале у ђачком веселу и на игранци ђака и гостију, а на вечерњој забави за госте, у корист фонда за потпомагање сиромашних ђака, ученице су декламовале и суделовале у другим деловима програма. У корист сиромашних ученица одржаване су и посебне приредбе. Тако је 10. децембра 1909. приређена забава, на којој је наставница Милева Лазовић говорила о образовању и васпитању женске деце, а програм је обухватио и рецитације и песме. У исте сврхе 9. јануара 1910. приређен је концерт. Даван је позоришни комад „Не укради“ од Мите Живковића са музиком од учитеља музике приватне женске и државне гимназије у Чачку Карла Мађејке. Он је дириговао мешовитим хором, у коме су певале ученице, а Женска гимназија дала је и носиоце главних улога у овом комаду, који је постигао леп успех, па је цео други чин поновљен. Концерт с игранком у корист Женске гимназије даван је и 8. децембра 1910. увече; на програму су биле рецитације, песме композитора Исидора Бајића, слика из сеоског живота „Вече на селу“ са декламацијом и певањем од истог композитора, а затим игранка. На прослави Св. Саве 1910. године, опет заједно с државном гимназијом, ученице су певале у мешовитом хору, декламовале и изводиле друге делове програма; слично је било и на Св. Саву 1911. и 1912. године. Као и у целој Србији, и ова школа је 26. марта 1911. посветила пажњу успомени на Доситеја Обрадовића поводом стогодишњице од његове смрти: ђацима су држана предавања о овом великом српском просветитељу и књижевнику.

Једна овако мала школа и могла је позитивним програмом који је био занимљив за ученице стално окупирати њихову пажњу и упућивати их на стваралачки, а не само уобичајени, школски рад. Васпитни смисао таквог поступка доказан је примерним понашањем ученица. Истовремено, тако се мучно, али не без успеха, у чачанској паланачкој средини, обликовала свест о неопходности еманципације женске омладине и жене опште.

6. УКИДАЊЕ ШКОЛЕ УСЛЕД ПОНОВНОГ УВОЂЕЊА КОЕДУКАЦИЈЕ

После пет година рада Приватне женске гимназије стекли су се услови за њено укидање. Изменама и допунама Закона о средњим школама из 1912. године поново је допуштена коедукација у првих шест разреда гимназије и тиме омогућено школовање жен-

ске омладине у Чачанској гимназији. Предлог за укидање Женске гимназије као непотребне¹⁸ откуцан је на писаћој машини и послат Министарству просвете с потписом председника Школског одбора и председника Чачанске општине Веселина Миликића. Предлог је био поткрепљен следећим основним аргументима. По измењеним законским прописима могу се женска деца из приватних женских гимназија одмах у следећој школској години превести у државне гимназије. Ту ће могућност искористити и сви родитељи ученица чачанске Приватне женске гимназије с тим што ће Одбор садашње женске гимназије плаћати једну учитељицу женског ручног рада у Чачанској гимназији, у коју прелазе њене садашње ученице. Ако Министарство просвете ово превођење женске деце у Чачанску гимназију не допусти, „многа женска деца, која су ове године свршила четврти разред ове гимназије, и положила течајни испит, ће бити принуђена да напусте даље школовање, због оскудице у даљем издржавању на страни, јер их има доста сиротих“, чији родитељи не могу да их издржавају ван места становања.

У допису, који је уследио,¹⁹ Миликић наводи круцијални аргумент за укидање женске гимназије: „Како се у ову школу ове школске године није уписала ниједна ученица, пошто су се све ученице уписале у мушку државну гимназију, то је престала потреба, да и даље ова школа постоји. Зато се учтиво моли Г. Министар да изволи поднети указ Њ. В. Краљу, да се ова школа затвори“. Министар је такав указ поднео и наредио директору Чачанске гимназије²⁰ да преузме архиву и инвентар затворене Приватне женске гимназије у Чачку.

Можемо закључити да је ова гимназија послужила као спона у дисконтинуитету између два законска прописа из 1898. и 1912. године, којима је прво онемогућено, а затим допуштено заједничко школовање женске деце с мушком у србијанским средњим школама. Она је часно одиграла своју просветно-културну улогу омогућавајући женској омладини, нарочито сиромашнијих Чачана, да се школује и да не плати данак заосталости србијанског школског законодавства, које је забрањивало коедукацију. Иако је законски пропис из 1912. године омогућавао коедукацију само до VI разреда гимназије закључно, то је било довољно, јер ће Чачанска гимназија тек после првог светског рата постати осморазредна.

НАПОМЕНЕ И ОБЈАШЊЕЊА

1. Ковиљка Летић, „Основна женска школа у Чачку до 1915. године“, Зборник радова Народнoг музеја, XV, Чачак, 1985, 83—102.

2. Педантни и школи предани и уз то штедљиви директор Чачанске гимназије Јован Шплихал известио је Суд општине чачанске (ЧГ бр. 400 до 18. јуна 1900) да је крајем 1899/1900. школске године у том средњошколском заводу било свега пет ученица од којих су три завршиле III разред, једна IV и једна VI разред. Значи, ако не буде уписано још ученица са стране, идуће (1900/01) школске године биће у Чачанској гимназији само оне три ученице које су завршиле III разред, а ако Министарство просвете одобри — може учити и она ученица која је завршила IV разред. Суд је одговорио директору (бр. 154 од 19. јуна 1900) да Чачанска општина не може плаћати учитељицу женског рада само за ове три ученице, па директор треба да тражи од Министарства просвете „да се ова општина ослободи од даљег плаћања учитељице“. Директоров одговор је гласио да он не сматра себе надлежним да у овоме питању „узме иницијативу“ (ЧГ бр. 404 од 19. јуна 1900), и тада се Суд обратио Министарству просвете (бр. 155 од 21 јуна 1900). — У питању је била Зорка Јанковић, одлична и самопрегорна учитељица женског рада, постављена у Чачанску гимназију још 7. септембра 1887. (МПС ПБр. 11378/87). Министарство просвете је позитивно решило молбу Суда и ослободило Чачанску општину „даљег плаћања учитељице женског рада у повереној Вам школи“, али је наложило да оне три ученице наставе школовање у Чачанској гимназији иако у њој више неће радити учитељица Зорка Јанковић и уопште неће имати наставе женског рада (МПС ПБр. 7093 од 19. јуна 1900, МПС Ф XV 173/1900).

3. „Просветни гласник“ 1908, 482.

4. Приватна женска гимназија у Чачку (даље: ПЖЧГ) бр. 29 од 8. маја 1910; МПС ПБр. 7180 од 9. маја 1910. (АС МПС Ф XXI 108/1910).

5. Рад ПЖЧГ реконструисан је на основу сачуване архивске грађе уз помоћ: Јеротије Новитовић, „Историја Државне реалне гимназије (1836—1937) и Приватне женске гимназије (1907—1912) у Чачку“, Београд, 1937, 44—45; „Извештај о приватној средњој школи за женску децу“ у Извештају Чачанске гимназије за 1907/08. школску годину, 55—58; Приватна женска гимназија у Чачку, „Извештај о раду у школској 1908/1909 години“, 3—13, и за даље школске године: 1909/10, 3—13; 1911/12, 3—8.

6. АС МПС бр. 10138 од 17. јула 1907. (АС МПС Ф XXVIII 88/1907).

7. Министарски савет бр. 10622 од 3. августа 1907; АС МПС бр. 12043 од 13. августа 1907; МПС указ ПБр. 7710 и бр. 11810 од 5. и 9. августа 1907. („Просветни гласник“ 1907, 561).

8. „Извештај Чачанске гимназије за 1907/08. школску годину“, 55.

9. ПЖЧГ бр. 83 од 5. септембра 1911; МПС ПБр. 16700 од 8. септембра 1911. (АС МПС Ф XLVI 148/1911).

10. Поред прим. 5. видети и: „Просветни гласник“ 1908, 482, ПЖЧГ бр. 56 и 62 од 7. октобра 1908; МПС ПБр. 15231 и 16194 од 26. септембра и 10. октобра 1908; АС МПС Ф XIX 130/1908, ПЖЧГ бр. 87 од 22. марта 1909, МПС ПБр. 4002 од 24. марта 1909, АС МПС Ф XI 46/1909, ПЖЧГ бр. 136 од 20. октобра 1909, МПС ПБр. 19299 од 23. октобра 1909, АС МПС Ф LVII 31/1909, ПЖЧГ бр. 155 од 20. децембра 1909, АС МПС ПБр. 20252 од 18. октобра 1911, ЕБр. 1237 од 28. октобра 1911, АС МПС Ф LIX 59/1911. „Просветни гласник“, 1911, 844—845. ПЖЧГ бр. 99 од 15. X 1911, МПС ПБр. 20251, АС МПС Ф LVI 89/1911. „Извештај о раду ПЖЧГ у шк. 1910/11. г.“, 5—19.

11. ПЖЧГ бр. 29 и 35 од 31. августа и 21. септембра 1907, МПС бр. 31539 и 15324 од 1. и 28. септембра 1907.

12. Предложени наставници били су: Михаило Радовић за веронауку и Ленка Гавровић за женски ручни рад, као стални, и као привремени: Аћим Недељковић, Коста Јовановић, Душан Марјановић и Зорка Недић. Одлуком

ПЕТОГОДИШЊЕ ДЕЛОВАЊЕ НИЖЕ „ПРИВАТНЕ ЖЕНСКЕ ГИМНАЗИЈЕ У ЧАЧКУ“
(1907—1912)

Управног одбора од 6. октобра (ПБр. 59) на место Аћима Анђелковића, који је премештен, изабран је за сталног наставника Владимира Војиновића. Коначни избор: МПС ПБр. 16194 од 10. октобра 1908.

13. ПЖЧГ бр. 155 од 20. децембра 1909, МПС ПБр. 23348 од 28. децембра 1909; АС МПС Ф LXX 74/1909.

14. ПЖЧГ бр. 95 од 18. децембра 1910, МПС ПБр. 252 од 6. јануара 1911; АС МПС Ф I 90/1911.

15. ПЖЧГ бр. 121 од 18. децембра 1911; АС МПС LXVI 112/1911. — Премештени наставници су др Павле Чубуровић и Витор Јелисијевић, а актом ПБр. 21280 од 2. новембра 1911. постављен је за вероучитеља свештеник Велимир Белопавлић.

16. Петронијевићев „Извештај о раду у Чачанској троразредној женској приватној гимназији, за 1909/10. школску годину“ датиран је 29. јуна 1910. у Београду, а заведен је у МПС ПБр. 10027 од 3. јула 1910. (АС Ф XLVII 200/1910).

17. Извештаји директора Мојковића; бр. 155 од 20. децембра 1909, МПС ПБр. 23348 од 28. децембра 1909, АС МПС LXV 74/1909; бр. 16 од 20. марта 1910, АС МПС Ф LXVIII 26/1910; бр. 95 од 18. децембра 1910, МПС ПБр. 252 од 6. јануара 1911, АС МПС Ф I 90/1911; бр. 20 од 2. IV 1911, МПС ПБр. 6202 од 8. IV 1911, АС МПС Ф LXIII 20/1911; бр. 121 од 18. XII 1911, АС МПС Ф LXVI 112/1911. — „Просветни гласник“ 1911, 840. — „Уписница ученица I и II р. Женске гимназије 1908—1909. год.“ (Архив Чачанске гимназије б.б.). — „Извештаји о раду ПЖЧГ“ за 1908/09, 11—13; за 1909/10, 12—13; за 1910/11, 16—17; за 1911/12, 8—10. — Ј. Новитовић, Нав. дело, 45. — Списак ученица: (сачинила проф. Маргита М. Радовић): „Споменица Реалне гимназије у Чачку 1837—1937“, Чачак, 1938, 266, 309—310.

18. ПЖЧГ бр. 59 од 12. VII 1912, МПС ПБр. 13101 од 14. VII 1912; АС МПС Ф XXVII 148/1912.

19. ПЖЧГ бр. 104 од 18. IX 1912, МПС ПБр. 19577 од 21. IX 1912; АС МПС Ф XXIX 43/1912.

20. МПС Пбр. 19437 од 18. IX 1912.

FONCTIONNEMENT QUINQUENNAL DU »LYCÉE PRIVÉ POUR JEUNES
FILLES« DE ČAČAK ENTRE 1907 ET 1912

Sur la base de documents d'archives, de ceux qui ont été publiés et de la littérature l'auteur du présent ouvrage évoque et analyse la fondation et le fonctionnement du »Lycée privé pour jeunes filles« qui exista à Čačak entre 1907 et 1912.

Cette école fonctionna auprès du Lycée d'État de Čačak dans la période où, dans les écoles secondaires de Serbie les jeunes filles ne pouvaient pas faire leurs études dans le même établissement que les garçons. L'auteur rappelle en grandes lignes les conditions dans lesquelles »le Lycée privé pour jeunes filles« fut fondé, l'activité de ces enseignants, ainsi que les succès de ses élèves, sans négliger aucun fait de quelque importance caractérisant le fonctionnement de cette école secondaire, dont la fondation avait tout d'une action de pionniers; pour conclure, l'auteur signale l'influence exercée par ce lycée sur les jeunes filles de Čačak qui le fréquentèrent.